

5. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України), ф. 146, оп. 25, спр. 3907.
6. ЦДІАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 2.
7. ЦДІАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 3.
8. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 124.
9. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 4.
10. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 26.
11. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2673.
12. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 7633.
13. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 772.
14. ЦДІАЛ України, ф. 409, оп. 1, спр. 266.
15. ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 66.
16. ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 67.
17. ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 68.
18. ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 71.

Рудянин Иван. *Источники к истории общественно-политической культурно-просветительской и хозяйственной деятельности греко-католического духовенства на территории Восточной Галиции в середине XIX – в начале XX в.* В статье анализируется содержание архивных материалов Центрального государственного исторического архива Украины, Львов (ЦГИАЛ Украины), Государственного архива Тернопольской области (ГАТО) и Государственного архива Ивано-Франковской области (ГАИФО), касающихся участия галицкого греко-католического духовенства и религиозных общин в политической, культурно-просветительскому и экономическо-хозяйственной жизни региона в середине XIX – в начале XX в.

Ключевые слова: греко-католическое духовенство, Восточная Галиция, Центральный государственный исторический архив Украины, Государственный архив Ивано-Франковской области, Государственный архив Тернопольской области, Главная русская рада, «Просвита», «Сельский господарь», Андрей Шептицкий.

Rudyenin Ivan. *Sources of the History of Socio-political Cultural, Educational and Economic Activities of the Greek Catholic Clergy in the Territory of Eastern Galicia in the mid. XIX on beg. XX Century.* The article analyzes the contents of the archival materials of the Central state historical archive of Ukraine in Lviv, State archives of Ternopil region and the State archive of Ivano-Frankivsk region about participation of the Galician Greek Catholic clergy and religious communities in political, cultural, educational and economic life of the regions in the middle of the XIX – early XX century.

Key words: Greek-Catholic clergy, Eastern Galicia, the Central state historical archive of Ukraine, State archives of Ivano-Frankivsk region the State archives of Ternopil region, the Golovna Ruska Rada, «Prosvita», «Sil'skyi Gospodar», Andrey Sheptytsky.

Стаття надійшла до редколегії
14.09.2016 р.

УДК 94(477)«189/191»(092):655.41

Ігор Коляда

Київські імперські чиновники й видавничі проекти Є. Чикаленка

У статті розглянуто питання ставлення київських імперських чиновників до видавничих проектів україномовних видань Є. Чикаленка – «Громадська думка», «Рада» – та проаналізовано відносини між українським видавцем-меценатом і київською губернською адміністрацією, охарактеризовано правові й адміністративні засоби, якими місцева влада намагалася протидіяти видавничим починанням Є. Чикаленка.

Ключові слова: видавець-меценат, цензура, чиновник, київський цивільний губернатор, київська губерньська адміністрація, періодичні видання, «Громадська думка», «Рада».

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах відродження Української державності наприкінці XX – на початку XXI ст. постать Є. Чикаленка – українського громадсько-політич-

ного, культурного діяча, одного з активних членів київської «Громади», благодійника, фундатора й видавця перших у Наддніпрянській Україні щоденних газет «Громадська думка» та «Рада» – набуває все більшої уваги з боку наукової громадськості. Важливим у контексті біографістики, актуальним є висвітлення взаємин Є. Чикаленка з київськими імперськими чиновниками у сфері реалізації видавничих проектів україномовних видань, що визначає мету нашої роботи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наукова новизна дослідження полягає в спробі конкретизувати біографію Є. Чикаленка в контексті його відносин із київськими імперськими чиновниками у сфері реалізації видавничих проектів україномовних видань.

Попри значну кількість робіт з історії розвитку книговидавництва в Україні, питання взаємин російських імперських чиновників та українських видавців потребує подальшого висвітлення. Окремі аспекти відносин київських імперських чиновників із представниками української видавничої справи розглянуто такими науковцями, як А. Животко [13], О. Іванченко [15], І. Крупський [23], І. Коляда [18; 19; 20; 21; 22], М. Тимошик [32].

Життєвий шлях українського громадсько-політичного діяча, публіциста, мецената-видавця Є. Чикаленка розкрито в окремих дослідженнях в українській історіографії, зокрема О. Березовського [8], Я. Вереминич [9], О. Іванченко [14], А. Кобинець [17], І. Крупського [24;25], О. Сидоренка [29], Н. Фіголя [33], Ф. Погребняка [26], В. Поліщука [27]. Питання відносин імперської влади, її ставлення до видавничих проектів Є. Чикаленка окремо висвітлено в роботах І. Крупського [24; 25], О. Сидоренка [29].

Проте подальшого аналізу потребує питання взаємин Є. Чикаленка з представниками київської імперської влади у сфері україномовного книговидавництва.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На початку ХХ ст. в українських губерніях Російської імперії активізується український національно-визвольний рух, представники якого, окрім програми національно-культурного розвитку, почали висувати політичні гасла, активно співпрацювати із західноукраїнською інтелігенцією у сфері україномовної періодики й україномовного книговидавництва.

Перша революція 1905–1907 рр. у Росії значно вплинула на зміни в цензурному законодавстві та на характер діяльності відповідних органів. Зокрема, ліквідовано попередню цензуру, скасовано обмеження щодо українського книговидавництва й періодики, пом'якшено відповідальність за порушення цензурних норм [22, с. 417].

Діячі українського руху сприйняли видання «Маніфесту» (17 жовтня 1905 р.) як дозволена урядом можливість реалізації власних україномовних видавничих проектів. Так, Є. Чикаленко в листі до М. Грушевського від 31 жовтня 1905 р. писав: «18-го [жовтня] зранку, після опублікування всяких «свобод», ми зійшлись до купи і рішили, що настав час видавати щоденну часопись. Минулих недавніх чвари, і всі рішили, що часопись буде органом демократично-радикальної партії. Спочатку думали видавати зараз же, явочним порядком, вже й склали 1-й номер, але жодна типографія не згодилась друкувати без цензури. Рішили послати телеграму в Петербург, бо поки що цензурні закони zostались старі. Олександр Лотоцький відповів, що не дозволили щоденної газети “Громадське Слово” (так ми охрестили свою газету), бо треба документи видавця і редактора про їхнє звання і освіту; тим часом він подасть знову прошеніє С. Єфремова на щотижневу часопись “Вік”, бо потрібні документи є в Главному Управленіи. Ми зараз вислали документи, потрібні для видання «Громадського Слова», але ніякої відповіді досі не маєм. Тепер я певен, що нам часопись на укр[аїнській] мові не дадуть, се видно з “Правительственного сообщения”, щодо Польщі. Вони готові допустити навіть (і вже дозволили) пропаганду соціалістичного строю на російській мові, а нам не дозволять навіть ліберальної часописі [6, арк. 187–188 зв]». Передчуття не обманули Є. Чикаленка, щодо дозволу на видання щоденної газети «Громадська думка» справдилися. Київський, волинський та подільський генерал-губернатор В. Сухомлинов повідомив Є. Чикаленка, що «на підставі п. б. ст. 4 від VII Высочайше затвердження правил про періодичні видання йому, Чикаленкові, не можна видати свідоцтва на видання згаданих органів друку через те, що з оголошення добродія Чикаленка, яке знаходиться в моїй канцелярії... видно, між іншим, що видання ці домагаються переімени існуючого державного ладу Росії, утворення автономних країв на окраїнах держави і перебудування її на федеративних основах, а також домагаються переходу всієї землі у власність народу, які вчинки забороняються карним законом [13, с. 121]».

Проте така можливість з'явилася лише після затвердження нових цензурних правил у сфері періодичних видань та книговидавництва. 24 листопада 1905 р. оприлюднено «Тимчасові правила про періодичні видання», за якими скасовувалася загальна, духовна цензура й проголошувалася свобода слова: «мы возложили, на обязанность правительства выполнение непреклонной нашей воли даровать населению незыблемые основы гражданской свободы, одним из условий коей является свобода слова. Предварительную как общую, так и духовную цензуру выходящих в городах империи повременных изданий, а равно эстампов, рисунков и других изображений, помещаемых в сих изданиях или же выпускаемых ими отдельными листами, – отменить, сохранив действующие о повременных изданиях постановления в отношении изданий, выходящих вне городов. II. Постановления об административных взысканиях, налагаемых на повременные издания, – отменить. III. Правила о залогах для повременных изданий – отменить. IV. Ответственность за преступные деяния, учиненные посредством печати в повременных изданиях, определять в порядке судебном. V. Статью 140 Устава о цензуре и печати (Свод зак., т. XIV, изд. 1890 г.), предоставляющую министру внутренних дел право воспрещать оглашение или обсуждение, в печати какого-либо вопроса государственной важности, – отменить» [7].

«Тимчасові правила про періодичні видання» запроваджували нові правові норми взаємин між губернською владою та підданими імперії, які прагнули реалізувати свої видавничі проекти: «1. Каждый, желающий выпускать в свет новое повременное издание в одном из городов империи, обязан подать местному губернатору или градоначальнику, по принадлежности, заявление, содержащее в себе означение: а) города, в котором издание будет выходить; б) наименование издания, его программы, сроков выхода его в свет и подписной цены; в) имени, отчества и фамилии, места жительства издателя и ответственного редактора, если издатель не принимает этой обязанности на себя, а если редакторов несколько, то имена, отчества, фамилии и места жительства каждого из них: г) типографии, в которой издание будет печататься. 2. Принимающий, на себя обязанности ответственного редактора нового повременного издания должен подать указанному в статье I должностному лицу заявление, что принимает на себя заведование изданием в полном объеме, или в части, и в какой именно, а также, что он удовлетворяет указанным в статье 3 условиям. 3. Ответственными редакторами повременного издания или части его могут быть только русские подданные, достигшие двадцати пяти лет, обладающие общей гражданской правоспособностью. Не позднее двух недель со дня подачи упомянутых в статьях 1 и 2 заявлений, губернатор или градоначальник, если нет препятствий, указанных в статье 3, обязан выдать лицу, желающему выпускать в свет новое повременное издание, свидетельство» [7].

У грудні 1905 р. В. Леонтович (родич В. Смирєнка) подає прохання до київського цивільного губернатора генерал-майора П. Саввича на дозвіл уже йому видавати українську газету «Громадська думка» та місячник «Нова громада» і 29 грудня 1905 р. отримує на них згоду [3, арк. 2]. Є. Чикаленко пізніше згадував у своїх «Спогадах»: «Він [мається на увазі В. Леонтович – І. К.] прийшов до редакції з радісною звісткою, що нам «крамольникам» заборонено, а йому дозволено» [34, с. 308].

У першому номері газети «Громадська думка» вказано її мету: «оборона потреб і прав українського народу його рідною мовою», а також відзначено, що «всі умови життя нашого: політичні, економічні й культурні – повинні служити лише до того, щоб людям дати щастя, щоб кожна особа людська й жила справді людським життям та забезпечено було людське право кожному, хто тепер тих прав позбавлений» [10, с. 2].

Із перших номерів редакція взяла курс на висвітлення права народу на освіту, навчання рідною мовою, економічну незалежність, духовний розвиток, автономію України, що особливо привертало увагу місцевих імперських чиновників. Газета з кожним днем набувала популярності (у першій половині 1906 р. збрала в цілому 4,093 передплатників), привертаючи увагу широкого кола читачів передусім через те, що друкувалася рідною мовою, сюжетно була досить насиченим й оперативним відображенням національних і загальнодержавних подій [17, с. 94].

Таке спрямування газети не залишилося поза увагою місцевих імперських чиновників. Відразу після виходу 01 січня 1906 р. першого номера газети «Громадська думка» його конфісковано, накладено штраф на редакцію, співробітників редакції покарано адміністративний арештом. Чиновники Київського тимчасового комітету у справах друку міністерства внутрішніх справ попередили, що газету не закрили, але можуть закрити, якщо редакція надалі «гостро» висвітлюватиме події суспільно-політичного життя [14, с. 25].

Ігнорування редакцією «Громадської думки» попередження цензурного відомства мало своїм наслідком адміністративну санкцію: київський, подільський та волинський генерал-губернатор В. Сухомлинов «Постановою» від 25 січня 1906 р. «в веду вредного направления виходящей в г. Киеве газеты “Громадська думка”, руководствуясь 14 п. ст. 19 “Правилами о местностях находящихся на военном положении” [згідно з яким генерал-губернатор мав право призупиняти роботу періодичних видань на весь час дії військового стану в краї – *І. К.*] постановил приостановить издание газеты “Громадська думка” на время действия военного положения в г. Киеве» [3, арк. 4]. Але вже 04 лютого 1906 р., попри дію в м. Києві та Київській губернії військового стану, місцева імперська влада проявила лояльність. Київський, подільський та волинський генерал-губернатор В. Сухомлинов, покладаючись на заяву «г. В. Леонтовича что в будущем направление газеты будет вполне корректное, не идущее в разрез с взглядами правительства, признал возможным отменить постановление от 25 января сего года о приостановлении газеты “Громадська думка” на время действия в г. Киеве военного положения, полагая при этом что на настоящее время редактор-издатель – г. Леонтович – понес уже в достаточной мере административное взыскание» [3, арк. 6]. Таке лояльне ставлення київських імперських чиновників, як на наш погляд, стосовно україномовного, політичного, культурно-освітнього, періодичного видання «Громадська думка», публікації якого мали явно опозиційне спрямування, зумовлено загостренням суспільно-політичної ситуацією в умовах наростаючих революційних виступів.

Проте взаємини між видавцем Є. Чикаленком і київською імперською адміністрацією були далекими від ідилії. Д. Дорошенко у своїх «Споминах» говорив про негативне ставлення київської місцевої імперської адміністрації до газети «Громадська думка»: «уряд відразу зарахував “Громадську думку” не лише до опозиційних, а й до ворожих собі органів і тому всіми способами її поборював: передовсім раз у раз накладав на видавців штрафи (грошові карі)... Ще дошкульніше для газети було те, що окремі уряди забороняли своїм службовцям передплачувати “Громадську думку”... раз у раз пошта не доручувала газету передплатникам» [12, с. 77]. У рапорті цензора «Київського тимчасового комітету у справах друку» до «Головного управління у справах друку» від 05 червня 1908 р. зазначалося, що через «революционный характер газета подвергалась судебным и административным преследованиям и в августе 1906 г. выход был прекращен на основании военного положения» [5, арк. 115.].

Відповіддю місцевої влади на опозиційність газети «Громадська думка» було постійне застосування адміністративних санкцій щодо редакції, самого її видавця – Є. Чикаленка. Так, 18 серпня 1906 р. вночі поліцією здійснено обшук у редакції газети. У рапорті поліцмейстера тимчасовому київському, подільському та волинському генерал-губернатору генерал-лейтенанту Штимолю вказувалося, що «у приміщенні редакції було знайдено велику кількість забороненої літератури» [5, арк. 11]. Тимчасовий київський генерал-губернатор Штимоль знову призупиняє видання газети «Громадська думка» на весь час дії «військового стану» у м. Києві та Київській губернії [5, арк. 11]. Є. Чикаленко згадував: «18 серпня 1906 р., коли я був у Перешорах, у редакції “Громадської думки” зробили трус, познаходили у декого в столах “Виборзьку відозву” (розпущеної 1-ої Державної Думи), протоколи московського з’їзду “Крестьянского союза” і т. ін. М. Синицький [член редакційної колегії газети – *І. К.*] послав мені телеграму, що газету закрито» [35, с. 352].

Є. Чикаленко спробував був клопотатися про відновлення газети, але дозволу не дістав. За таких обставин Євгеній Харитович вирішив скористатися дозволом київської адміністрації, виданим у січні 1906 р. Б. Грінченку на друк періодичного видання [4, арк. 1]. 15 (28) вересня 1906 р. побачив світ перший номер щоденної газети «Рада», яка стала, за задумом її видавців, спадкоємницею ідейних засад «Громадської думки». У редакційній статті наголошено, що видавці боротимуться за «національно-культурні потреби українського народу, конституційний лад у Росії такий, який забезпечував би в повній мірі права кожної людини і кожного народу, добре й щасливе життя людей і земля хліборобам – от те, про що найбільше говоритимемо у своїй газеті і що завжди оборонятимем... будучи одинокою щоденною газетою російської України, вважаємо корисніше... не зв’язувати себе програмою чи тактикою якоїсь одної політичної партії, а старатися освітлювати і питання дня, і загальніші, більш принципіальні, питання українства з погляду різних поступових партій... газета наша заразом буде старатися держати своїх читачів у крузі інтересів всеукраїнських» [28, с. 2].

Але й нове українське періодичне видання не полишилося поза увагою чиновників київської імперської адміністрації. Місцева адміністрація здійснювала постійний поліцейський нагляд за редакторами видання, співробітниками, моніторинг матеріалів, які публікувалися на сторінках газети: контролюючи дописувачів та передплатників видання [25, с. 232]. Так, 18 січня 1907 р. у редакції газети «Ради» Київським губернським жандармським управлінням проведено обшук, під час якого виявлену літературу антиурядового спрямування, зокрема понад тисяча примірників брошури «Якого ладу нам треба?», програму Української національної партії, редакційні оригінали антиурядових статей партії [2, арк. 491]. Результатом обшуку стали нові адміністративні санкції: арешт членів редакції, яким інкриміновано обвинувачення «у державних злочинах» та видання брошур на «малоросійском языке на современные темы в духе революционно-освободительного движения» [2, арк. 41]. Протоколи Київського губернського жандармського управління фіксують арешти В. Винниченка, С. Єфремова, С. Шелеста, Б. Грінченка, М. Левицького (згодом їх випущено під велику грошову заставу) [2, 488 зв.]. Редактор перенесеного зі Львова до Києва «ЛНВ» І. Джиджора у листі до М. Грушевського від 20 січня 1907 р. так описав ситуацію про взаємини між київською імперською адміністрацією та Є. Чикаленком щодо фінансованих й організованих ним видань: «Щодо позавчорашніх ревізій та арештувань то скільки можна міркувати, не була се якась така планова, на дальшу мету обдумана нагінка, а скорше якийсь, так сказати, нервовий випадок охрани. Про се можна здогадуватися по деяким, просто навіть і на російську поліцію безглуздим, арештуванням (напр. старої Драгоманихи, Лисенка т. д.) й по тім, що майже всіх арештованих випущено на волю, а деяких навіть в кіль[ка]надцять годин по їх арештуванню, як напр., Чикаленка» [11, с. 65.]. Сам же Є. Чикаленко у листі до М. Грушевського так прокоментував свої взаємини з київськими чиновниками: «Це якесь глумління: позаарештовували найвизначніших людей, щоб другого дня випустити! Значить, у їх ніяких основаній не було для арешту, а прямо на «авось», може,» найдуть нитки якоїсь організації [6, арк. 90 – 91 зв.]».

Одночасно київська місцева адміністрація також використовувала й інші засоби, які перешкоджали Є. Чикаленкові реалізувати свої видавничі проекти з українського періодичного та книговидавництва. 27 січня 1907 р. видано таємний циркуляр, за яким рекомендувалося затримувати на пошті й передавати місцевим губернаторам періодичні видання, що надходили до волосних управ, передовсім це стосувалось української періодики [1, арк. 2]. Сучасний український історик, доктор історичних наук Г. Касянов наводить приклади такого чиновницького свавілля щодо українських видавничих проектів Є. Чикаленка: «Досить було показати начальнику бандероллю, по якій одержував урядовець українську газету, щоб той позбувся посади. Піп на селі боявся передплачувати, щоб на нього не доніс дяк; учитель боявся попа; навіть лікарів земських позбавляли посад за передплачування української газети. А в селянина просто з рук видирали її, наказуючи, щоб не смів читати таких газет. Навіть начальникам пошт таємно наказано було не приймати від селян грошей, адресованих на українські газети. Деякі селяни та народні вчителі приїздили раз чи двічі на місяць до редакції, забирали із собою газету і вдома, позатулявши вікна, читали її, наче нелегальне видання. Так, у с. Деньках Золотоносського повіту пристав конфіскував у поштаря “Раду”, адресовану селянам, а дозволяв привозити її тільки “попам”, яким інтереси українства були дуже далекі» [16, с. 144]. Але попри такі дії київської місцевої адміністрації, видавничі проекти Є. Чикаленка мали певний успіх, здобувши прихильність та авторитетність серед пересічних українців. Зокрема, у своїх «Споминах» він навів лист-вдячність читача: «Газети Вашої виписати не маю за що, а читаю постійно у Вашого передплатника М. С. Збираємося не вдвох читать, а чоловік із тридцять. І чередуємося: то в Івана, то в Сидора, то в Степана. Дядьки почали привикать до своєї мови і дуже люблять слухати новини... Газету “Рада” і покійну “Громадську думку”... вони постійно зустрічають як паску та красне яйце» [36, с. 53].

Із початком Першої світової війни, в умовах посилення цензури імперська адміністрація вистала всі доступні їй адміністративні та правові механізми, які змусили Є. Чикаленка припинити свої видавничі проекти українського періодичного та книговидавництва. 20 серпня 1914 р. Головокомандуючий Південно-Західним фронтом генерал-ад'ютант М. Іванов посилаючись на п. 14 ст. 19 «О местностях объявляемых состоящими на военном положении» від 18 червня 1892 р. «признал необходимым приостановить издание в Киеве газеты на малорусском языке “Рада” на все время военного положения» [4, арк. 42].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, популярність українських видань, фінансованих Є. Чикаленком та його однодумцям серед населення, гострота публікацій; ліберально-демократичний та опозиційний характер видавничих проєктів Є. Чикаленка унеможлилювали співпрацю між ним і київською імперською адміністрацією, ужиті різноманітні адміністративні заходи якої (несанкціоновані обшуки, конфіскації номерів, адміністративні арешти членів редакції, штрафи) перешкоджали поширенню україномовних газет і видань серед українського населення, послаблюючи їх вплив на формування національної самосвідомості пересічних українців.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 274, оп. 1, спр. 1344.
2. ЦДІАК України, ф. 274, оп. 1, спр. 1420.
3. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 33.
4. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 51.
5. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 139.
6. ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 822.
7. Именной Высочайший Указ, данный Сенату. О временных правилах о повременных изданиях. 24 ноября 1905 // Полное собрание законов Российской империи : собр. 3-е. – СПб., 1908. – Т. XXV. – Отд. I. – № 26962.
8. Березовський О. Заснування газети «Громадська думка» та особливості її діяльності (1905–1906) / О. Березовський // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – Серія : Історія. – 2003. – Вип. 68–70. – С. 136–139.
9. Верменич Я. Євген Чикаленко – громадський діяч, публіцист, меценат / Я. Верменич // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Київ, 1998. – Вип. 3. – С. 159–174.
10. Громадська думка. – 1906. – № 1. – 1 січня.
11. Грушевський М. Листування Михайла Грушевського: листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори / М. Грушевський. – Київ, 2008. – Т. 4. – 552 с.
12. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле: 1901–1914 роки / Д. Дорошенко. – Вінніпег, 1949. – 167 с.
13. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Київ, 1999. – 368 с.
14. Іванченко О. Автура газети «Рада» / О. Іванченко // Наукові записки Інституту журналістики. – Київ, 2007. – Т. 26. – Січень-березень. – С. 24–28.
15. Іванченко О. Високих дум святе горіння: до історії народження української незалежної преси / О. Іванченко // Вітчизна. – 2004. – № 1–2. – С. 150–159.
16. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX століть : Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – Київ, 1993. – 176 с.
17. Кобинець А. Громадсько-політичне життя – чільна тема щоденника «Громадська думка» (1905–1906) / А. Кобинець // Наукові записки. – Київ, 2001. – Т. 21. – С. 93–97.
18. Коляда І. Видавнича активність української інтелігенції в умовах цензурної політики Російської імперії (друга половина XIX ст.) / І. Коляда // Вісник Черкаського університету. – Серія : Історичні науки. – 2012. – № 9. – С. 61–69.
19. Коляда І. Українська інтелігенція у роки Великої війни: поліційно-жандармський нагляд та політика репресій / І. Коляда // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2014. – Вип. 23. – С. 206–213.
20. Коляда І. Українська інтелігенція у російському інформаційному просторі другої половини XIX ст.: до історії взаємин П. Куліша і цензурних органів / І. Коляда, О. Кирієнко // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 77. – С. 19–25.
21. Коляда І. Цензурна політика російського самодержавства в «українському питанні» (до історії відносин М. Коцюбинського з органами цензури) / І. Коляда // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 58–72.
22. Коляда І. А. Тимофій Флоринський – імперський антиукраїнофільський інтелектуал-цензор / І. А. Коляда // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2013. – № 22. – С. 413–424.
23. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) / І. В. Крупський. – Львів, 1995. – 184 с.
24. Крупський І. Суспільно-політичні умови зародження, особливості функціонування, основні проблемно-тематичні мотиви публікацій газети «Рада» / І. Крупський // Наукові записки Інституту журналістики. – Київ, 2007. – Т. 26. – С. 12–16.
25. Крупський І. Українська щоденна газета Наддніпрянщини «Рада» (1906–1914 рр.): типологічна характеристика видання, проблематика газетно-публіцистичних виступів / І. Крупський // Вісник Львівського університету. – Серія «Журналістика» 2004. – Вип. 25. – С. 231–239.
26. Погребенник Ф. Євген Чикаленко і його мемуари / Ф. Погребенник // Україна, 1992. – № 1. – С. 12–16.

27. Поліщук В. Побратими-подвижники духу і праці (Євген Чикаленко і Сергій Єфремов) / В. Поліщук // Матеріали четвертих всеукраїнських єфремовських читань. До 130-річчя з дня народження Сергія Олександровича Єфремова. – Черкаси, 2007. – С. 16–41.
28. Рада. – 1906. – № 1.
29. Сидоренко О. Цензурно-політичні «скорпіони» в боротьбі з українськомовною пресою в Росії (1905–1907) / О. Сидоренко // Наукові записки Інституту журналістики. – Київ, 2005. – Т. 21. – С. 12–15.
30. Старовойтенко І. Євген Чикаленко: людина на тлі епохи : монографія / І. Старовойтенко. – Київ : [б. в.], 2009. – 544 с.
31. Старовойтенко І. М. Щоденна газета «Рада» (1906–1914) у контексті епістолярної спадщини / І. М. Старовойтенко // Наукові записки Інституту журналістики. – Київ, 2005. – Т. 21. – С. 16–24.
32. Тимошик М. С. Історія видавничої справи / М. С. Тимошик. – Київ, 2003. – 496 с.
33. Фіголь Н. Історія видання першої щоденної україномовної газети Наддніпрянщини «Рада» / Н. Фіголь // Поліграфія та видавнича справа. – 2005. – № 42. – С. 54–63.
34. Чикаленко Є. Х. Спогади. (1861–1907) / Є. Х. Чикаленко. – Київ, 2003. 416 с.
35. Чикаленко Є. Спогади / Є. Чикаленко // Зібрання творів : у 7 т. – Київ, 2003. – Т. 1. – 432 с.
36. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907) / Є. Чикаленко. – Ч. 1. – Львів, 1925. – 172 с.

Коляда Ігорь. Киевские имперские чиновники и издательские проекты Е. Чикаленко. В статье на основе архивных документов, мемуарной литературы и эпистолярного наследия исследуется вопрос отношения киевских имперских чиновников к проектам украинских изданий Е. Чикаленко, а также проанализировано взаимоотношения между украинским издателем-меценатом и киевской губернской администрацией, дается характеристика юридическим и административным методам, с помощью которых местная власть пыталась не допустить реализацию издательских идей Е. Чикаленко. На примере издательской деятельности Е. Чикаленко освещены некоторые аспекты цензурной политики российского самодержавия в отношении украинских периодических изданий в начале XX в. В результате исследования уточнены некоторые вопросы истории периодических изданий «Громадська думка», «Рада».

Ключевые слова: издатель-меценат, цензура, чиновник, киевский гражданский губернатор, киевская губернская администрация, периодические издания, «Громадська думка», «Рада».

Kolada Igor. Kiev Imperial Official Establishmen and Publishing Projects of E. Chykalenko. On the basis of archival documents, memoirs and epistolary heritage researched the relations of the Kiev Imperial official establishmen to the projects Ukrainian publications of E. Chykalenko, and analyzed the relationship between the publisher-philanthropist and patron of the Kiev provincial administration, given the characteristics of legal and administrative methods by which the local authorities tried to prevent the implementation of Chykalenko's publishin. For example E. Chykalenko's publishing activities, the author highlights some aspects of the censorship policy of the Russian autocracy against Ukrainian periodicals in the early twentieth century. The study clarified some issues of history periodicals «Hromadska Dumka», «Rada».

Key words: publisher-philanthropist, official establishment, censorship, the Kyiv civil Governor, the Kiev provincial administration, periodicals, the «Hromadska Dumka», «Rada».

Стаття надійшла до редколегії
16.09.2016 р.

УДК 94(477.63)«1914–1918»

Василь Денисюк

Органи міського самоуправління в Луцьку під час Першої світової війни

Висвітлено діяльність Луцьких міських думи та управи в 1914–1918 рр., основні чинники, закономірності та особливості їхньої роботи. Визначено головні проблеми в діяльності цих органів на різних етапах. Простежено зміну влад у місті та їх вплив на самоврядування. Проаналізовано персональний склад думи й управи.

Ключові слова: Луцьк, Перша світова війна, міська дума, міська управа, окупація, евакуація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Комплекс дослідницьких проблем, пов'язаних із місцевим самоуправлінням та функціонуванням влади на периферії під час Першої світової війни,

© Денисюк В., 2016